

RIIGIKOGU

IV koosseis.

IV istungjärk.

65. koosolek.

3. juunil 1930.

Sisu:

1. Päevakorra täiendamine.
2. Teatamine Riigikogu liikmete koosolekuilt puudumistest maikuul.
3. Rahvusvahelise oopiumikonventsiooniga ja selle protokolliga ühinemise seadus — I lugemisel.
4. Komisjonide täiendavad valimised.
5. Londonis 1929. a. sõlmitud maailma postikonventsiooni ja kokkulepete kinnitamise seadus — I lugemisel.
6. Eesti-Ungari lepitus- ja vahekohtulepingu kinnitamise seadus — III lugemisel.
7. Eesti-Prantsuse vahelise nootide vahetuse teel sõlmitud Prantsuse konjaki ja armanjaki saadetistelt Eestisse sisseveol nõutava puhtus- ja päritolutunnistuse kohta käiva kokkuleppe kinnitamise seadus — III lugemisel.
8. Rahvaväelaste ja nende perekondade pensioniseaduse § 21 muutmise seadus — III lugemisel.
9. Ajutise veneaegiste pensionäride toetamise seaduse § 11 muutmise seadus — III lugemisel.
10. Tulumaksu vähendamise seadus — III lugemisel.
11. Isikutõestamise ja liikumise seadus — III lugemisel.
12. Maanteede seaduse muutmise seadus — III lugemisel.
13. Väljaspool apteeke mürgiste ja kange-mõjuliste ainete müügi seadus — II lugemisel.
14. Oopiumi ja teiste uimastavate ainete sisse- ja väljaveo ning müügi seadus — II lugemisel.
15. Endisest Pihkva ja Petrogradi kubermangust Eesti Vabariigi külge liidetud maa-alade peale Balti Eraseaduse asija nõudeõiguse laiendamise seadus — II lugemisel.
16. Kaitseseisukorra seadus — II lugemisel.

Koosoleku avab Esimees **K. Einbund** kell 17.12 min.

Sekretäri kohal sekretär **A. Schulbach**.

1. Päevakorra täiendamine.

A. Tõllasepa (rhv) ettepanekul täiendatakse päevakorda 1. punktiga — komisjonide täiendavad valimised.

2. Teatamine Riigikogu liikmete koosolekuilt puudumistest maikuul.

Sekretär kannab ette tähendatud teadaande. (Vaata otsuste protokoll nr. 65, lisa nr. 2.)

3. Rahvusvahelise oopiumikonventsiooniga ja selle protokolliga ühinemise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja J. Klement: Riigikogu poolt on hiljuti vastu võetud I lugemisel oopiumi müügi seadus. Täna on seadus juba II lugemisel. Juba selle seaduse I lugemisel tähendasin mina, et tema põhjeneb rahvusvahelisele oopiumikonventsioonile, mis alla kirjutatud Genfis, 19. veebruaril 1925. Selle konventsiooni lõpuartikli järgi on õigus kõigil riikidel konventsiooniga ühineda. Kuna Eesti poolt vastav seadus konventsiooni alusel kokku seatud, Riigikogus I lugemisel vastu võetud, ei ole mingit takistust ka selle konventsiooniga ühinemiseks. Üldkomisjon ja väliskomisjon on selle konventsiooniga ühinemise seaduse läbi vaadanud ja tunnustanud otstarbekohaseks, seepärast teen üldkomisjoni nimel ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel.

4. Komisjonide täiendavad valimised.

Valitakse:

sotsiaalkomisjoni M. Reisik'u asemele A. Paulus (rhv).

5. Londonis 1929. a. sõlmitud maailma postikonventsiooni ja kokkulepete kinnitamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Tupits: Praegu sünnib posti läbikäimine Eesti ja välismaade vahel postikonventsiooni alusel, mis vastu võeti Stokholmis 1924. a. Riigikogu kinnitas selle konventsiooni 1925. a.

Selles postikonventsioonis oli ette nähtud, et 5 aasta pärast astub uus postikonverents kokku, kes vaatab, kas ei tuleks seda postikonventsiooni muuta või täiendada. 1929. a. peeti nüüd Londonis postillidu kongress, kus vastu võeti uus postikonventsioon ja uued kokkulepped, ning sinna juurde kuuluvad aktid, mis kannavad ka Eesti esindaja allkirja, kes ka sellest kongressist osa võttis.

See uus postikonventsioon ei too olulisi muudatusi praegumaksvasse postikonventsiooni. Ja need muudatused, mis see postikonventsioon ka toob, ei riiva Eesti huvisid. Tähtsam muudatus oleks see, et sisse seatakse uus liik kirjaposti saadetisi, nõndanimetatud pisipakkide saadetised, mis võivad sisaldada tollile alluvaid asju ja missuguste saadetiste taks on palju odavam kirjade taksist. Postivalitsus kavatseb võimaldada ka meie publikumile niisuguste saadetiste kasutamise. Edasi oleks uudiseks, et nüüd pannakse maksuma meil ka need määrused, mis on vastu võetud Londoni kongressil lendposti kohta.

Võiks tähendada veel, et selle kinnitamiseadusega tuleb kinnitamisele üldse 21 kokkulepet. Postikonverentsist Londonis võtsid osa 91 maa esindajad, mis näitab, et see konventsioon omab, nagu juba ta pealkirja järele otsustada võib — tõesti ülemiliku ulatuse.

Üldkomisjon vaatas selle uue postikonventsiooni ja muud kokkulepped sisuliselt läbi ja leidis nende kinnitamise vajaliku olema, samuti leidis väliskomisjon, et selle postikonventsiooni vastuvõtmine on tarvilik. Üldkomisjoni aruandjana teen ettepaneku, Londonis 1929. a. sõlmitud maailma postikonventsiooni ja kokkulepete kinnitamise seadus I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel.

6. Eesti-Ungari lepitus- ja vahekohtulepingu kinnitamise seadus — III lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Re i.

Seaduseelnõu võetakse vastu paragrahvide viisi ja terve sisu korraga.

7. Eesti-Prantsuse vahelise nootide vahetuse teel sõlmitud Prantsuse konjaki ja armanjaki saadetistelt Eestisse sisseveol nõutava puhtus- ja päritolutunnistuse kohta käiva kokkuleppe kinnitamise seadus — III lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja J. S i k k a r.

Seaduseelnõu võetakse vastu paragrahvide viisi ja terve sisu korraga.

8. Rahvaväelaste ja nende perekondade pensioniseaduse § 21 muutmise seadus — III lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja L. J o h a n s o n.

Sotsiaalkomisjoni kaasaruandja P. J ä r v e.

Võetakse vastu seaduseelnõu pealkiri ja tekst eraldi ja terve sisu korraga.

9. Ajutise veneaegiste pensionäride toetamise seaduse § 11 muutmise seadus — III lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja L. J o h a n s o n.

Sotsiaalkomisjoni kaasaruandja P. J ä r v e.

A. K ä r n e r (stp, pealkirja puhul): Käesoleva seaduseelnõu I lugemisel esitasin valitsusele küsimuse, mis mõtleb valitsus teha veneaegsete pensionäride seisukorra parandamiseks. Kõigile teistele pensionäridele on elukalliduse tõusu tõttu pensionid tõstetud, kuid veneaegsetele pensionäridele ei ole seda Asutavast Kogust saadik tehtud. Loodan, et vast täna valitsuse esindaja ütleb, milline on valitsuse seisukoht selles küsimuses.

Võetakse vastu seaduseelnõu pealkiri ja tekst eraldi ja terve sisu korraga.

10. Tulumaksu vähendamise seadus — III lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja R. K u r i s.

Pealkiri võetakse vastu.

L. J o h a n s o n (stp, § 1. puhul): Aus-tatud Riigikogu liikmed! Ma teen ettepaneku,

seaduseelnõu tekst vastu võtta järgmisel kujul: I. § 1. Tulumaksu seaduse (RT 63/64 — 1920, 78 — 1922 ja 149 — 1924) alusel arvutatud tulumaks vähendatakse alates 1930. maksuaastast järgmiselt:

kui maksualune tulu on kuni 100.000 senti — 20% võrra;

üle 100.000 senti kuni 200.000 senti — 15% võrra;

üle 200.000 senti kuni 300.000 senti — 10% võrra;

üle 300.000 sendi kuni 400.000 senti — 7,5% võrra;

üle 400.000 sendi — 5% võrra.

II. Tulumaksu seadust (RT 63/64 — 1920, 78 — 1922 ja 149 — 1924) täiendatakse järgmiselt:

§ 14¹. Kui palgatulud teevad välja üle 50% maksniku kogu tuludest, siis arvatakse palgatuludest maksuvabana maha 25%, kuid mitte üle 600 krooni.

Käesolev paragrahv ei ole makse juriidiliste isikute kohta.

Kui mina II lugemisel selle paranduse tein, siis härra Majanduseminister vaidles sellele vastu. Ta tõi ainukeseks põhjenduseks seda ette, et esiteks meie maksuamet ei suutvat tähtajaks välja arvestada, kuipalju maha arvata tuleks. Maksuametil on täiesti ükskõik, kas ta arvab maha 10 või 20%. Nii ei ole tehnilisi raskusi. Teiseks põhjenduseks minu paranduse vastu toodi seda, et Majanduseministril ei olevat katet. Kui ma tol korral kohalt küsisin, kas härra Majanduseministril on katet selle seaduse tarvis, siis jäeti selle peale vastus võlgu. Komisjonis selgus, et ka sellel seadusel ei ole katet olemas. Katteks on ette nähtud obligatsioonimaks, aga kui meie selle seaduse esitatud kujul vastu võtame, siis katab see ainult ühe osa. Nii et lõpuks on ka siin selle seaduse juures ainult orastega arvestatud.

Peale selle tuleb siin imelik nähtus esile. Nimelt tulumaksu vähendamise seadus on tunnustatud kiireks ja vastu võetud, kuna obligatsioonimaksu seadust, kui selle katte seadust, Vabariigi Valitsus ei ole kiireks tunnustanud. Tähendab, see jääb aasta lõpuks ja pannakse maksma jõulu ümber. Nii et tema võib oma mõju avaldada mitte käesoleval eelarve-aastal, vaid järgmisel eelarve-aastal. See omapärane talituseviis on omaks saanud meie lugupeetud Majanduseministrile, mitte ainult selle seaduse juures. Ka teistel aladel näeme samasugust talitamist. Võtame riigi eelarve, sealt kustutati 20% riigiteenijate arstiabikuludest maha. Seadus aga, mis seda arstiabi korraldab, ei ole kiireks tunnustatud. Nii jääb eelarvesse auk, ja seda auku tuleb täita mitte ainult obligatsioonimaksuga, vaid ka mõne teise maksuga. Edasi on avalikkude algkoolide õpetajate palgasummade eelarvest väljajätmisega jällegi jäetud auk eelarvesse, kuid avalikkude algkoolide seadus ei ole kiireks tunnustatud, ja aasta lõpuks kulub obligatsioonimaks ja teised tuluallikad selleks ära, et täita praegumaksvat seadust. Siin peaks Riigikogu küsimusele tõ-

siselt vaatama ja esitama härra Majanduseministrile küsimuse, kuid kaua nii talitada võidakse ja kuidaugele minna tahtakse. Kui meil niiviisi edasi talitatakse, siis ei ole mingisugust kõlblist õigust Majanduseministril tulla ja küsida, Riigikogu näidaku katet, kuna Majanduseminister ise opereerib ilma katteta ja korraldab eelarvet nii, et iga inimene võib näha, et eelarveid esitatud kujul ei täideta. Esitab ka seaduseelnõu, ilma et neil mingisugust katet oleks. Et niisugune majandusepolitiika ja säärane talitamine majanduseelu veel rohkem ummikusse viib, kui seni, see peaks igauhele selge olema.

Oleme näinud rahaministri kohal väga palju tegelasi, nende poliitikat on hukka mõistetud, on arvustatud, on näidatud, et see või teine suund ei ole õige, ja on vastuvõtmatu, aga ühtki Majanduseministrit ei teata Eesti ajaloos olnud olema niisugust, nagu praegune ja kes sääraselt talitab, kes nii riigi eelarvet täidab ja nii seadustega talitab, teisalt tulevate ettepanekute kohta ütleb, kui midagi tahate ette võtta, näidake kate, aga seni ise ei ole seda oma ettepanekute juures näidanud. Kui eelarvest mõne summa maha tõmbame, siis tuleb ka vastav seadus muuta, vastasel korral jääb auk, või näidata, kust summa võetakse. Võibolla härra Majanduseminister arvestab sellega, et aasta lõpul või varem lahkub, kuid missugusse seisukorda panete need inimesed, kes Teie järele tulevad, kellele Teie niisuguse eelarve ja katmise kulud olete kaela teinud, või arvate, et Eesti Vabariik praeguse Majanduseministriga lõpeb. Mulle näib, nende kulude ja seaduste kulude katteks on meil ainult üks tee olemas, see on, et Majanduseministril peaks selge olema, et lahkumispalve sisse annaks, muidu läheb Eesti riik uperkuuti. (V a h e l h ü ü d e d keskelt.)

Aruandja R. Kuris (lõpusõna): Härra Johanson'ilt esitatud ettepanek § 1. kohta oli kaalumisel rahaasjanduse komisjonis. Rahaasjanduse komisjon ei leidnud võimaliku olema niisugust muudatust läbi viia, kuna tulumaksu sissenõudmise korraldus on käesoleval aastal niikaugele jõudnud, et seda enam ümber teha ei saa. (V a h e l h ü ü e.) Minu arusaamise järgi ei ole põhjust selle juures nii pikalt peatuda. II lugemisel juba peatati selle juures, samuti rahaasjanduse komisjonis, kus härra Johanson'ile selgeks tehti tema ettepaneku tagasilükkamise motiivid. Seepärast ei ole põhjust enam üksikasju ette kanda.

Mis puutub § 14. muutmisesse, siis ei

ole see küsimus üldse komisjonis olnud ja teda läbi kaalumata vastu võtta siin ei saa. Rahaasjanduse komisjoni nimel ei saa nende ettepanekutega ühineda.

L. Johanson'i ettepanek lükatakse tagasi.

§ 1 võetakse vastu.

Seaduseelnõu terveisu võetakse vastu korraga.

11. Isikutõestamise ja liikumise seadus — III lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja J. Klesment.

Juhataja: Ma jätan ära selle seaduseelnõu III lugemisel paragrahvide teksti ettekandmise.

Seaduseelnõu võetakse vastu paragrahvide viisi ja terve sisu korraga.

12. Maanteede seaduse muutmise seadus — III lugemisel.

Omaavalitsuse komisjoni aruandja O. Suursööt.

Pealkiri võetakse vastu.

Aruandja O. Suursööt: Teen ettepaneku, võtta § 18-a arutamisele ühes § 7. II lugemisel § 18-a võeti vastu eeldusega, et see võetakse hiljem § 7. teiseks lõikeks.

(I osa §§ 7 ja 18-a.)

Aruandja O. Suursööt: Ma teen ettepaneku,

§ 18-a võtta § 7. viimaseks lõikeks. Ühenduses sellega panen ette,

I osa sissejuhatus vastu võtta järgmiselt: „Maanteede seadus (RT 48 — 1928) §§ 7, 18, 30, 36, 38 ja 60 muudetakse ning pannakse maksma järgmises redaktsioonis:“.

Juhataja: Mina leian, et takistust aruandjalt tehtud ettepaneku hääletamiseks ei ole, sest parandus on redaktsiooniline. See ettepanek ei tule iseseisvalt hääletamisele, sest aruandja on sellega ühinenud. Kui § 7. hääletan, siis on mõeldud, et 18-a ühes sellega tuleb § 7. teiseks lõikeks.

Sissejuhatus jääb esialgu lahtiseks, kuni seaduseelnõu kõigi paragrahvide hääletamiseni. (Hääletatakse.) § 7 on vastu võetud.

(§ 18.)

A. Kärner (stp): Väga austatud Riigikogu liikmed! Ma kordan oma II lugemisel tehtud ettepanekut, eeldusega, et see

täna vastu võetakse Riigikogu poolt. Ettepanek on järgmine:

§ 18. juurde võtta teine lõige järgmiselt: Teede ehitamiseks ja korrashoiuks linnade administratiivpiirkonnas võib Teedeministeerium anda toetust Teedeministeeriumi teedekapitalist.

Ma põhjendasin ettepanekut II lugemisel, mispärast see täiendus tarvilik on. Lisaks sellele niipalju juurde, et ettepaneku tagasilükkamine oleks lausa ülekohus linnade vastu, iseäranis väikesemate linnade vastu, kus selle tõttu võivad nende administratiivpiirkonnas olevad maanteed parandamata jääda, nõnda et üldse hobusevankriga maamees linna ei pääse. Teiseks, linnad maksavad teedekapitali suuri makse, umbes 60% tuleb linnade käest, peale selle, kui bensiinimaks nende käest ära võeti, ja sellepärast oleks täitsa õiglane, kui § 18. teine lõige vastu võetakse. Ma tähendasin juba II lugemisel, et §§ 17 ja 21 küsimust ei lahenda. § 17 kõneleb riikliku tähtsusega teedest ja sildade ehitamisest, ja § 21 kõneleb teedemasinatest ja erakorralistest toetustest riigi eelarve korras. Sellepärast ma leian, et kui ettepanek tagasi lükatakse, siis väikesed linnad toetust ei saa, ja kordan veel, et selle tagajärjel võibolla maamees hobusega linna ei pääse. Ja niisuguseid nähtusi võib küllalt ette tuua igaüks, kes tunneb maa elu.

E. Kink (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed, mina toetan rkl. Kärneri ettepanekut põhjusel, et kui see parandus peaks tagasi lükatama ja seda sisse ei võeta, siis selle tagajärjel väikesed uued linnad satuvad otse võimatusse seisukorda. Nende väljaminekud juba linna oma uulitsate ja teede korraldamiseks on suured, ja tulud harilikult sääraстал linnadel on väikesed, ja ei suudeta teid vajaliku toetuseta korras hoida, näiteks Nõmme. See linn omal jõul seda mingil tingimisel ei suuda. Aga ometi läbib seda linna tee, mis on Tallinnale elusooneks ja maaelanikele hädavajalik. Kui see tee jääks tegemata, ei oleks pääsu ka Tallinna, olgugi et Tallinnas, kui pealinnas, head teed, kuid kui osa teed on tegemata, tekib ummik, ning läbi ei pääse. Nõmmel on tarvis ehitada tee, mis läbistaks kesklinna, ning see uus tee, mille kogupikkus oleks umbes 6—7 kilomeetrit, läheks maksma umbkaudu 10 miljonit senti. Siin juhin tähelepanu sellele, et Nõmme ei suuda kunagi 10 miljonit senti välja anda teedetegemiseks, kui tal harilikus, korralises eelarves on iga aasta kohta ette nähtud

uulitsate tegemiseks ainult 1 miljoni sendi ümber. Kuidas ta suudaks siis suurt magistraalteed teha ja korras hoida? Teedeministeerium nõuab, et tee peab olema tehtud, kirjutatakse isegi ette, et tee tuleb nii ja nii teha. Ka paari miljonit ei jõua Nõmme linn oma eelarvesse võtta, see on talle liiga ränk summa. Mis kasu on meil eeskujulikkudest ja headest teedest maakondades, kui teatud kohal on auk sees ja ei pääse sealt üle. Seepärast oleks siin ainus võimalus, kui Vabariigi Valitsusel oleksid lahtised käed, et ta võiks tarviduse korral teedekapitalist määrata toetust. Ega see praegune parandus halb ei ole. Ega sellega ei ole määratud, et antakse nii- ja niipalju, vaid Vabariigi Valitsusele tahetakse jätta lahtised käed, et ta võiks tarbekorral toetust anda ka linnadele. Kuigi Teedeministeeriumi vastavad asutused toetuse andmise peaksid vajalikuks tunnustama, ei saaks seaduse puudulikkuse tõttu seda teha. Sellepärast on hädavajalik, et valitsusele, kui ta leiab tarviliku olema, jäetakse lahtised käed. Seepärast tuleks rkl. Kärneri ettepanek vastu võtta.

A. Oinas (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie rühma liikme Kärneri poolt tehtud parandust palume mitte mehaaniliselt maha hääletada, nagu tihtipeale meie poolt tehtud parandused maha hääletatakse. (M. Laarmann, põl: Te kiitate õhu asjata palavaks.) Kes on teadlikult vastu, hääletavad muidugi vastu, kuid arvan, et Riigikogus on ka liikmeid, kellele küsimus ehk täiesti selge ei ole. (J. Soots, põl: Kas palju on neid? — Paremalt poolt: Iseenesestki mõista tuleb maha hääletada.)

Viimasel ajal on meie rühma poolt tehtud väga tarvilikud parandused maha hääletatud nähtavasti lihtsalt põhjusel, et nad olid tehtud sotsialistide poolt, ilma et oleks parandustesse süvenetud. Arvan, et lugupeetud rkl. Laarmann meie paranduse poolt hääletab. (M. Laarmann, põl: Teie vägisi kisute, et ma ka rääkima pean.) Arvan, kui Teie rääkima tulete, siis paranduse kasuks, ja kui seda teete, siis oleks see hea.

Mispärast ma nii optimistlik julgen olla? — Sellepärast, et rkl. Kärneri parandus ei too midagi uut ega kõrvalist Maanteede seadusesse, vaid kordab seda mõtet, mis oli seni Maanteede seaduses. Nimelt nägi Maanteede seadus ette, et linna administratiiv- ja ehitusepiirkondade vahel olevad klassiteed ehitatakse. Teedeministeeriumi teedekapitali toetusel. Seaduses

on selgesti öeldud, et Teedeministeeriumi teedekapital annab nende teede ehitamiseks toetust. Ka valitsus on sellel seisukohal, nagu seda näha Riigikogule esitatud seaduseelnõust. Rahaasjanduse komisjon ja omavalitsuse komisjon läksid aga väikelinnade kehvast silmas pidades veel kaugemale ja arvasid, et mitte ainult neid teid, mis on ehitusepiirkonna ja administratiivpiirkonna vahel, ei tule ehitada teedekapitali toetusel, vaid tuleb lubada ka linna ehitusepiirkonnas asuvatele teedele tarbekorral toetust anda. Omavalitsuse komisjon on aga vahepeal asjale teise lehekülje keeranud ja paneb ette muuta senist korda, nimelt kustutada üldse toetuse andmise võimalusi linnadele.

See ootamatu seisukoht, mis Riigikogus II lugemisel ühehäälelise enamusega juhuslikult läbi läks, ei ole millegagi sisuliselt põhjendatud. Lugu on selline, et maksusummad, mis riik saab bensiini ja jõuvankrite maksust, lähevad suurelt osalt maale. Linnad saavad sellest ainult 30%, maale läheb 70%. Aga selle 30%-ga ei suuda linnad oma administratiivpiirkondades asuvaid teid korras hoida. On loomulik, et Teedeministeeriumi teedekapital tarbekorral linnadele appi peaks tulema. Kui ta appi ei tule, siis võib juhtuda, et maal on küll teed head, aga kui jõutakse linna administratiivpiirkonda, siis algavad halvad, võib isegi juhtuda läbipääsemata teed. Mis mõte on niisugust seisukorda luua, asetada linna odiooslikku seisukorda, luua olukorda, et linnade administratiivpiirkonnas olevad teed halvad oleksid, s. o. just seal halvad, kus liikumine kõige intensiivsem.

Härra Sikkar vaidleb minule kogu aja vastu vahelhüüetega, et Maanteede seadus nägevat teisel ette toetuseandmist linnadele. § 21. ütleb küll, et Teedeministeerium võib anda erakorralist toetust, kuid milline see toetus on, see peaks just käesolevas § 18. olema kindlaks määratud. (J. Sikkar, as: Enne on seal § 17.) § 17 ei räägi midagi sellest, mida Teie sealt välja loete, ainult § 21 ütleb, et linna omavalitsustele võib anda erakorralist toetust. Aga mis on erakorraline toetus? Siis peab ikka midagi erakorralist katki olema, midagi tõesti erakorralist aset leidma. Aga kas on meil halvad ja korraldamata teed erakorraline nähe, ei, meil on see harilik nähe. Seepärast Maanteede seaduse § 18 varemalt määraski kindlaks, kuidas linnadele abi anda.

Parandus, mille rkl. Kärner tegi, on õieti pehmem kui see kord, mille Maan-

teede seadus seni ette nägi. Rkl. Kärneri paranduse järgi võib Teedeministeerium toetust anda. Ennem oli aga kord niisugune, et Teedeministeerium pidi toetust andma linnadele nende teede ehitamiseks, mis asuvad administratiiv-piirkonna ja ehitusepiirkonna vahel. Põhjus, mispärast rkl. Kärner oma paranduse pehmema kujul esitas, on tingitud sellest, et tema arvas, et niisugune redaktsioon, nagu seaduses varem oli, Riigikogus ehk läbi ei lähe, seepärast tegi ta kompromiss-redaktsiooni. Kui aga ka see kompromiss tagasi lükatakse, siis tehakse halba. Tallinn ehk saab omal jõul raskustest üle, kuid väikesed linnad pannakse seisukorda, et nad ei suudaks nende piirides asuvaid maanteed korras hoida. Kui maavalitsused oma maksudega ja sissetulekutega kaugeltki ei suuda teid korras hoida, siis ei suuda ometi ka väikesed linnad paljalt oma maksudega ja sissetulekutega teid, mis asuvad nende administratiiv-piirkonnas, ehitada. Miks meie keelame Teedeministeeriumile, kui ta selle tarvilikuks peab üldsuse huvides, miks meie keelame, et ta ei tohi abi anda linnadele?! Senine seadus võimaldas seda, nägi isegi ette, et Teedeministeerium pidi toetust andma. Parandus on, nagu ütlesin, pehmema kujul, Teedeministeerium „võib“ anda toetust. Meie loodame, et ta muidugi uisa-päisa raha välja ei anna, vaid oma toetava käega seal appi tuleb, kus see tarvilik on. Minu arusaamise järgi ei tohiks keegi selle võimaldamise vastu vaielda. Ei saa ju ometi nii talitada, et öelda: siin on maa, siia tuleb kõik anda, siin on linnad, siia ei tule midagi anda. Ega meie siis siin demagoogia pimesikumängu ei tohi mängida. Teed on meil halvad üle riigi ja on halvad ka linna administratiiv-piirkondades, eriti väikelinnades. Kui Teedeministeerium leiab, et väikelinnal ei ole võimalik teid ehitada ega korras hoida, siis peab temal võimalus olema abi anda, seda nõuab riigi ja rahva huvi.

O. Kask (tõer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Siin on küsimus, mida palun mitte poliitilisele pinnale viia, kus katsetakse rühmade huvid vastamisi viia, kus nähtakse maa orientatsiooni, linna orientatsiooni, mis ei ole millegagi põhjendatud.

Kui Vabariigi Valitsus, kuhu kuulub auväärt Teedeminister põllumeeste kogude rühmast, tarvilikuks pidas, et paragrahvis on ette nähtud ka linnade teed, siis arvan, et see on ka õige. Mõlemis komisjonis võeti see vastu, aga täiendati ja tehti pa-

ragrahv väga raskeks. Nüüd aga kustutati täitsa ära. Peab ütleva, et tõepoolest väikelinnadele tehakse ülekohut. Ja ma arvan, et kõik need põhjendused, mis ette toodud rkl. Oina ja Kärneri poolt, vääriskid kaalumist. Ei võiks III lugemisel säärast olukorda luua, kus puudub iga-sugune võimalus suuremate magistraalide kordaseadmiseks linnades.

Meil on näiteks alevid väikesteks linnadeks tehtud, ja nemad ei saa ainult auto- ja bensiinimaksuga magistraale korras hoida. Kas on võimalik näiteks Põltsamaal või Nõmme linnal auto- ja bensiinimaksuga magistraale korras hoida? Seaduse § 17. kõneleb ainult sildadest, kuna § 21. kõneleb erakorralisest toetusest. § 18. oleks otstarbekohane Vabariigi Valitsuse poolt esitatud kujul. Kuid seda paragrahvi ei saada enam vastu võtta Vabariigi Valitsuse poolt esitatud kujul — mina sooviksin isiklikult, et vastu võetaks Vabariigi Valitsuse poolt esitatud kujul —, siis peaks vastu võetama vähemalt rkl. Kärneri ettepanek, mis palju pehmem.

Ma usun, et ka härra Päts ei tohiks selle vastu olla. Härra Päts tunneb ju ka Pärnu olusid. Seal on suur Riia magistraal-liin. See on suur magistraal-liin, kuhu mitmed maanteed kokku tulevad. Seda on juba enne sõda „Landratkollegium“ korras hoidnud. See on administratiiv-piirides, ja seda ei saa üksi linn korras hoida. Nii on terves reas linnades. III lugemisel ei saa enam parandus-ettepanekut teha, kuigi ma heameelega oleksin teinud valitsuse ettepaneku, mis kaugemaleminev kui rkl. Kärneri ettepanek. Kuid ma palun Riigikogu liikmeid linnadele ülekohut mitte teha ja rkl. Kärneri ettepanek vastu võtta, kuigi see ettepanek vähem annab, kui valitsuse ettepanek.

M. L a a r m a n (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mõnikord on lugu nõnda, et kui üht asja väga palju toetatakse, siis see asjale kahjuks muutub. Mulle tundub praegu ka, et mida rohkem käesolevat ettepanekut kaitstakse, seda enam sellel nagu põhi alt hakkab kaduma. Eriti tundus see mulle, kui lugupeetud Nõmme omavalitsusetegelane seletas, et üksi läbi Nõmme linna mineva magistraaltee korrashoidmine maksab 10 miljonit. Kui igale linnale läheb magistraaltee korrashoidmine 10 miljonit maksmata... (J. Soots, põl: Tema ütles, et Nõmme on suurlinn.) Kui suurlinnal läheb 10 miljonit magistraali korrashoidmiseks, ja kui võtame kokku linnade arvu ning võtame võrdluseks maalolevad

maanteed, siis jääb viimaste korrashoiuks järele väga vähe.

Teiseks tahtsin juhtida tähelepanu veel teisele asjaolule. (V a h e l h ü ü d e d. — J u h a t a j a koputab haamriga.) Tahtsin tähelepanu juhtida sellele, et siin seletas lugupeetud Riigikogu liige, kes ühtlasi Pärnu linnaapea, et Maanteede seadus ei olevat sugugi poliitiline küsimus, ja et armas maarahvas peaks lihtsalt ettepanekule ligi hääletama. (O. K a s k, tõer: Kas see nüüd ei ole demagoogia?) Ei ole. Kui mina räägin, siis on see muidugi demagoogia Teie arvates.

Mina tahtsin tähendada, et käesoleval küsimusel väike poliitiline maik siiski juures on. Mina tuletaksin meelde, kui siin endisel ajal mõtted lahku läksid selle üle, kas see on õige, et mõnel linnal administratiiv-piirkond suureks aetakse, siis tuleb sel korral meelde, et kes õigused omandab, et sellele ka kohustused ligi lähevad, ja mida suuremaks linnade, iseäranis uute linnade, administratiiv-piirkonnad lähevad, seda suuremaks lähevad ka nende kohustused. Ma tean üht alevit, kus on umbes 700 vakamaad administratiiv-piirkonda, majasid on vähe, ja loomulikult niisugune alev ei suuda oma administratiiv-piirkonnas neid kohustusi kanda, mis seal loomulik peaks olema. Niisamuti saan aru ka härra Kingu ütlusest, et Nõmme linn on suurlinn, ja ka see suurlinn ei suuda kohustusi kanda, kui piirkond on suur. Mina ei vaidle põhimõttelikult ettepaneku vastu. Võibolla, et see on tarviline, et tõepoolt üks jagu linnadest ei suuda sisse seada magistraale ja neid korras hoida. Mina tahtsin ainult selle peale tähendada, et mõnikord ahnitsedes enda kätte teataval määral maa-alasid — sellel ka omad pahad küljed on.

E. K i n k (stp): Tahtsin härra Laarman'i väidete puhul teha paar faktilist märkust. Esiteks mina ei öelnud, ega ei mõelnudki öelda, et Nõmme on suurlinn. Ütlesin vaid — Nõmme asub suurlinna külje all, ja et ühendus pealinna teostub läbi Nõmme. Teiseks, teeparandus ei maksa mitte 10 miljonit, vaid uue tee ehitamine maksab seda. Vanad teed on praegu üle koormatud, sellepärast tuleb ehitada uus tee, mis läheb Nõmme linna südamest läbi. Ütlen üht, härrad Riigikogu liikmed, kui Nõmmele ei anta abi teede ehitamiseks, siis linn jätab teed ehitamata. Ta ei suuda seda ehitada, sunnitu ta teha selleks kas või kohtukorras, aga kui tal raha ei ole, millega ta siis ehitab?

Linna eelarve on kõigest 20 miljonit senti. (R. K u r i s, as: Kas sellega olete nõus, kui linna ettevõtted sama maksu alla panna maanteede kapitali heaks?) Linna ettevõtetel on maksud niikuinii suured, nii võetakse 9% kinnisvaramaksu. Kui linna eelarve on 20 miljonit senti, siis ühe uue tee tegemine, mis läheb maksma 10 miljonit ja vana parandus 4 miljonit senti — on võimatu, kui selleks toetust ei anta. Täna oli selles omavalitsuses ka kõne all küsimus, mis teha teede ehitamisega, kui ministriumilt toetust ei saa, ning jõuti otsusele, et tuleb lihtsalt lõpetada. Ja linn ei ole antud olukorras selle tee ehitamisest sugugi enam huvitatud, kui uulitsate korraldamisest ja ehitamisest, sest see tee läheb linna äärt mööda ja on peamiselt ühenduseks Tallinnast edasi Pärnu poole. (A. T u p i t s, põl: Tuleb silt üles panna, siit algab Nõmme linn.) See ei ole Nõmmele oluline küsimus, läheb, nagu tähendasin, Nõmme linna üht äärt mööda, hoopis teiselpool raudteed, kuna Nõmme linna suund on kitsarööpalise raudtee poole. Kui valitsusel on võimalus, siis tuleb tarvilikul korral summasid anda, muidu on omavalitsused sunnitud teede ehitamise seisma panema, ja tuleb niisugune olukord, et kui maaraionist üle jõutakse linnaraiooni, on maamehe vanker mudas. (V a h e l h ü ü e.) Nii saate teie aru, et siis hakkavad hobused lendama, noh, siis õpetage ennem oma hobused õhus sõitma. (R. P e n n o, as: Mis Nõmme linnavalitsus on teinud? Teie ei ole seal ühtki teed teinud.) Härra Penno, ma räägin sellest omavalitsusest, mis... (R. P e n n o, as: Ma elan ka seal, ja Teie ei ole ühtki teed seal veel teinud, raiute muudkui metsi maha.) Härra Penno, selles just asi seisabki, et Nõmme omavalitsus ei suuda ehitada, ei saa rohkem hoolitseda kui ühe miljoni sendiga teede eest, mille kohta ütlete, et neid ei ole tehtud. (V a h e l h ü ü e.) Kui riik ei toeta linnu läbistavaid ja maaga ühendustpidavate teede ehitamist, siis see ei ole õige.

Teedeminister A. J ü r m a n : § 18. komisjonist tagasi tulnuna on antud kuju, mis ei vasta ei sellele ettepanekule, mis Vabariigi Valitsuse poolt esitati seaduseelnõus, ei ka sellele kujule, mis talle komisjonis enne anti, vaid nüüd on koguni kolmas kuju antud. Peab tõesti kahtlema, kas see seisukoht, mis omavalitsuse komisjon nüüd võtnud, õige on. Meie teame, et kui Riigikogu enamus on kord määranud linnadele suured administratiiv-piirid, andnud linnadele õige suured maa-alad, kuhu

kuuluvad terved külad ja võibolla isegi suurem osa vallast, kus palju põllumajanduslikke üksusi. Kui niisugused piirid ulatuvad mitu kilomeetrit linna ehitusepiirkonnast kaugele maale, oleks loomulik, et selles piirkonnas antaks toetust ka teedekapitalist, sest see on samasugune maa, seal on samasugused talud, kui teistes kohtades. Riigikogu enamus peaks ka nüüd järjekindel olema ja katsuma ka selles linna administratiiv-piirkonnas, kuhu on sattunud palju külasid ja talusid, samasuguse seisukorra maksma panna, nagu teistes. Praegune ettepanek aga võtab igasuguse võimaluse ära. (R. P e n n o, as: Anname kõik linna administratiiv-piiridesse.) Administratiiv-piirkonnas, mis väljaspool linna ehitusepiirkonda, ei saa praeguse ettepaneku järgi enam mingisugust toetust anda. See asjaolu on suureks takistuseks, sest siis ei saa osa talusid ja külasid kasutada teedekapitali. (R. K u r i s, as: Administratiiv-piirides ei kanna naturaalkohustust.) Meie teame, et need külad naturaalkohustust üksi täita ei suuda, ja seda enam, et meie võtsime kaugemal linnadest osa naturaalkohustust ära, siin ei taha aga sugugi vastu tulla. Ja mida lähemale meie suuremale tsentrumile jõuame, seda raskemaks läheb teede korrashoidmine, arvesse võttes suurt liikumist. Tähendab, need külad ja talud, mis linnade lähedal administratiiv-piirides, satuvad väljapääsematusse seisukorda, kui nõuame, et tee olgu hea. Nendel ei ole siis muud võimalust teed korda seada, kui ainult naturaalkohustusena. Kujutlege, kui nüüd Narva maantee naturaalkohustuse korras kästakse korras hoida, mille juures teedekapitalist abi ei saa, — ma ütlen, see on võimatu nõudmine. Selle tagajärjel on omavalitsuse komisjoni praegune ettepanek loonud seisukorra, kus meil osa teid jääb tegemata. Nüüd oleks siis see parandus ainuke lahendamise tee. Enne oli valitsuse kavast ette nähtud veel teine lahendamise tee. Kahjuks valitsuse ettepanek on omavalitsuse komisjonis maha hääletatud ja ei ole läbi läinud. Oleks valitsuse ettepanek vastu võetud, siis oleks küsimus lahendatud. (R. P e n n o, as: Rkl. Sikkar'i ettepanek oli ka teistsugune.) Rkl. Sikkar'i ettepanek läks just valitsuse esimese ettepanekuga ühte. Nüüd on seda ettepanekut kitsendatud, selle piire kärbitud. (O. K a s'k, tões: Aga rkl. Kärneri ettepanek?) Rkl. Kärneri ettepanek annaks ministrile õigusi küsimuse lahendamiseks.

A. Kärneri ettepanek võetakse vastu.

§ 18 võetakse vastu ühes parandusega 46 häälega 13 hääle vastu.

(§ 30.)

J. S i k k a r (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina

kordan oma ettepanekut, mille tegin II lugemisel

ja loodan, et see nüüd III lugemisel vastu võetakse. Minu ettepanek läheb lahku valitsuse ettepanekust, nimelt ei ole ära määratud ülemmäärad. Selles mõttes ei ole teada, kuipalju riigi metsakohustus maksma läheb. Ma mäletan, et siin kõneldi, et 2.000 km tee tegemine läheb maksma 56 miljonit senti. Komisjoni ettepaneku järgi lubatakse samase kilomeetrite arvu tee tegemise peale 30 miljonit senti. Ei ole ära näidatud ka, kust see vahe, 26 miljonit senti, siis peaks tulema. Sellepärast teen ettepaneku, et seda ülemmäära ära ei määrataks, kuna ei ole kindlaid kalkulatsioone. Peale selle oleks see summade kitsendamine, mis naturaalkohustuse kaotamisele kulutatakse, ja kui seda summat vähendame, siis pikendame sellega naturaalkohustuse kestust.

Peale selle olen paragrahvi vastavalt ümber redigeerinud.

J. V o i m a n (stp): Kordan oma II lugemisel tehtud ettepanekut,

§ 30. p. 1. b) võtta järgmiselt:
b) hooned, mille puhtakasurublaade summa ühe üksusena hinnatud maksuobjekti pealt ei ületa 50 puhtakasurubla.

Motiivid on samased, millised ma juba I ja II lugemisel ette kandsin.

Teedeminister A. J ü r m a n: Siiski peaksin ma härra Sikkar'i poolt tehtud paranduse vastu vaidlema. Nimelt ma tähendasin juba enne, et kui meie selle ettepaneku vastu võtame, siis iga aasta tulevad vaidlused selle kohta, kuipalju metsade peale kohustust tuleb. Igas maakonnas tulevad vaidlused selle küsimuse kohta, ja siis ei suudeta seda lahendada. Kas see sisulist paremust toob? Kust võetakse summad? Summad võtame sellest 2½-miljonilisest krediidist. Ei näe parandus ka muid summasid ette. Kui meie selle summa 2½-miljonilisest krediidist võtame ja uut rahaallikat ei näe, siis on kõige õigem, et meie määrame kord kindlaks arvu, palju riigimetsade arvel on teid üle võetud. Kui see arv on kindel, siis teame sellega rehkendada.

Kuipalju meie sellest 2½-miljonilisest krediidist oleme ära võtnud, kas 50 või

30 miljonit senti? Eelmiste aastate keskmine, kui kulu võtta 84 ja 50, oli keskmine 42, ja see andis kogusummas välja umbes 33 millegagi miljonit krooni. Selle summa võtame ikka sellest $2\frac{1}{2}$ miljonist kroonist. Kui veel sellest üle jääb, siis seda kasutatakse teede parandamiseks, antakse abi j. n. e. Meie anname abi isegi halbadele kolmanda klassi teedele, kohtadele, kus teed läbipääsematuks on muutunud, ja kus oma jõuga ei suudeta neid parandada. Nii et see $2\frac{1}{2}$ miljonit on summa, mille piires suudame üksikuile teile abi anda parandamiseks ja korrashoidmiseks. Kui oleme määranud korraga kindla summa, siis lahendame sellega riikuisimuse lõplikult, mis muidu iga aasta uuesti üles tõuseks ja vaidluse objektiks oleks.

R. Kuris (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesoleva paragrahvi järgi maksustatakse kinnisvaru, tööstuse- ja kaubandusettevõtteid väljaspool linnade ja aleivate administratiiv-piire. See oli mõeldav ja arusaadav siis, kui paragrahv oli vastu võetud endisel kujul, sest need summad läksid sinna teede tegemiseks. Nüüd, kui paragrahv kaheksateist muudetud kujul vastu võetud, on ka olukord muutunud, mille tõttu kinnisvarad ja tööstuse- ning ärilised ettevõtted, mis asuvad väljaspool administratiiv-piire, peavad maksma ja kõvasti maksma, kuna aga administratiiv-piirsesse jäänud ei kanna sarnaseid kohustusi, kuid neile teed siiski ehitatakse maanteede kapitalist — see ei ole õiglane! Ma ei saa kahjuks käesoleval juhul enam teha paranduse-ettepanekut, kuna seaduseelnõu on III lugemisel, vaid tahtsin ainult tähelepanu juhtida tekkinud ebaloomulikule olukorrale.

Aruandja O. Suursööt (lõpusõna): Juba II lugemisel ettetoodud motiividel ei saa ma komisjoni nimel ühineda tehtud ettepanekutega.

J. Voiman'i ettepanek lükatakse tagasi 43 häälega 24 hääle pooltlemisel.

J. Sikkar'i ettepanek lükatakse tagasi.

§ 30 võetakse vastu.

R. Kuris (as, § 36. puhul): Kordan II lugemisel § 36. juurde esitatud parandust, lauses „Kui maavalitsus viivitab“ j. n. e. välja jätta sõnad „või ei ole täitnud töid“.

Aruandja O. Suursööt: II lugemisel juba tähendasin, et tehtud paranduse puhul kaoks teatud sundnormi mõiste üldse, sest „alanud töid“ ei tähenda veel midagi, töid võib alata, kuid edasi viia ei pruugi, ja Teedeministeerium ei saa vahele astuda. Tööde algus peab edasi ja lõpule viidama, muidu jääb tööde lõpetamine seisma. Sellepärast ei saa rkl. Kuris'e ettepanekuga ühineda.

R. Kuris'e ettepanek lükatakse tagasi.

§§ 36, 38, 60 ja II osa võetakse vastu.

Juhataja: Hääletamisele tuleb I osa sissejuhatus. Aruandja teeb ettepaneku, sissejuhatus võtta järgmiselt: „Maanteede seaduse (RT 48 — 1928) §§ 7, 18, 30, 36, 38 ja 60 muudetakse ning pannakse maksma järgmises redaktsioonis:“

Sissejuhatus II lugemisel vastuvõetud täiendusega § 18-a kohta ei tule hääletamisele.

I osa sissejuhatus võetakse vastu aruandja poolt esitatud kujul.

Seaduseelnõu terve sisu võetakse vastu korraga.

Vaheaeg kl. 19.05 min. — kl. 19.25 min.

Koosolekut juhatab teine abiesimees R. Penno.

Sekretäri kohal sekretär A. Schulbach.

13. Väljaspool apteeke mürgiste ja kange- mõjuliste ainete müügi seadus — II luge- misel.

Üldkomisjoni aruandja J. Klement.

Seaduseelnõu võetakse vastu II lugemisel.

14. Oopiumi ja teiste uimastavate ainete sisse- ja väljaveo ning müügi seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja J. Klement.

Juhataja: Selle seaduseelnõu II lugemisel jätan ära paragrahvide teksti ettekandmise.

Seaduseelnõu võetakse vastu II lugemisel.

15. Endisest Pihkva ja Petrogradi kubermangust Eesti Vabariigi külge liidetud maa-alade peale Balti Eraseaduse asi- ja nõudeõiguse laiendamise seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja J. Holberg'i puudumisel aruandja ülesannetes komisjoni abiesimees J. Klement.

Juhataja: Selle seaduseelnõu II lugemisel jätan ära seaduseelnõu teksti ettekandmise.

Seaduseelnõu võetakse vastu II lugemisel.

16. Kaitseseisukorra seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja J. Teemant.

Riigikaitse komisjoni kaasaruandja J. Soots.

Pealkiri ja § 1 võetakse vastu.

A. Jõeäär (stp, § 2. puhul): Panen ette § 2 vastu võtta järgmiselt:

§ 2. Kaitseseisukorra väljakuulutamise otsuse esitab Vabariigi Valitsus viivitamatult, hiljemalt aga 24 tunni jooksul, Riigikogule kinnitamiseks.

Siin on vahe võrreldes komisjoni ettepanekuga see, et on võetud juurde sõnad: „hiljemalt aga 24 tunni jooksul“. See ei tähenda aga mitte, et Riigikogu peaks olema 24 tunni jooksul kokku kutsutud ja peaks selle küsimuse ära otsustama, vaid see määrab ära aja, mille jooksul Vabariigi Valitsus oma otsuse peab Riigikogule esitama. Riigikogu juhatus peab selle 24 tunni jooksul kätte saama, ja see oleneb siis temast, kunas ta sellele edaspidise käigu annab, kas kutsub Riigikogu kohe kokku või mitte. Mina arvan, et viivituseks, mis üle 24 tunni kesta võib, ei ole põhjust, sest Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu juhatuse ruumid asuvad ühes majas, ja üle ukse paberi saatmiseks ei ole 24 tundi vaja. Küsimus ise on aga nii tähtis, et kauemat aega viivitada ei oleks mingit põhjust.

Esialgul näib, et väljendus, mis § 2. tarvitatud — „viivitamatult“ — küllalt kategooriline on, ja et sellest peaks järgnema, et otsus esitatakse Riigikogule niipea, kui ta Vabariigi Valitsuse poolt tehtud saab. Kuid omalajal III Riigikogule esitatud üldkomisjoni ettepaneku motiividest selgub, et selle sõna „viivitamatult“ alla mahub isegi rohkem, kui valitsuse poolt ettenähtud 3-päeva-

line tähtaeg. Ja seepärast minu arvates sarnaste väärseletuste ärahoidmiseks oleks tingimata vaja tähtaeg sisse võtta, ja selleks tähtjaks on minu arvates ülearu küllalt 24 tunnist.

Aruandja J. Teemant (lõpusõna): Mina arvan, et lugupeetud rkl. Jõeääre kartus on asjatu, sest seaduseelnõus on öeldud „viivitamatult“. Sellest on küll, mis pärast ei ole minul võimalik toetada härra Jõeääre ettepanekut.

A. Jõeääre ettepanek lükatakse tagasi.

§§ 2 ja 3 võetakse vastu.

A. Jõeäär (stp, § 4. puhul): Lugupeetud rahvasaadikud! Põhiseaduse järgi peab Vabariigi Valitsus väljakuulutatud kaitseseisukorra esitama Riigikogule kinnitamiseks.

Missugune olukord tekib aga tagajärjel, kui Riigikogu ei kinnita kaitseseisukorda. Kas muutub kaitseseisukord siis maksvusetuks algusest peale?

See oleks võimalik minu arvates ainult siis, kui kaitseseisukord ei ole selleks ajaks veel maksuma hakanud, kus Riigikogu oma eitava otsuse teeb.

Praegu vastuvõetud § 3. II lõige ütleb: „Kaitseseisukord hakkab maksuma järgmisel päeval pärast Vabariigi Valitsuse otsuse avaldamist Riigi Teatajas, kui otsuses ei ole ette nähtud teist tähtaega või avaldamise viisi.“ Järelikult võib seda tähtaega kaugemale lükata Vabariigi Valitsuse otsusega ja on võimalik ette kujutada säärast olukorda, et küsimus jõuab Riigikogusse ennem, kui kaitseseisukord on hakanud maksuma. Kui Riigikogu siis eitavalt otsustab küsimuse, ei saa sellel olla teist tagajärge, kui see, et kaitseseisukord muutub olematuks, maksvusetuks algusest peale.

On aga veel teine võimalus, mille kohta olen kindel, et see sagedamini ette tuleb. Nimelt, et kaitseseisukord on juba maksuma hakanud sel ajal, kui Riigikogus küsimust kaalutakse. Sel korral, kui kaitseseisukord on maksuma hakanud, siis tagantjärele seda olematuks teha ei saa. Sellest peab siis järeldama, et sarnastel juhtudel selle aja jooksul, tähendab maksmahakkamisest kuni Riigikogu otsuse tegemiseni, kaitseseisukord on maksev.

Nüüd tekib teine küsimus, kas kaotab kaitseseisukorra maksvuse Riigikogu oma otsuse tegemisega, või peab pärast Riigikogu eitavat otsust Vabariigi Valitsus korraldusi tegema kaitseseisukorra kaotami-

seks? Esitatud seaduseelnõu näeb ette viimase mooduse, nimelt, kui Riigikogu jätab kinnitamata Vabariigi Valitsuse esitise kaitseseisukorra väljakuulutamise kohta, teeb Vabariigi Valitsus viivitamata korraldused kaitseseisukorra lõpetamiseks. Minu arvates see ei ole õige. Juba eelnõu I lugemisel tõin ette põhjendused selleks, ja mina kordan veel, et Vabariigi Valitsus ei saa kaitseseisukorda lõpetada, kui see juba lõpetatud Riigikogu otsusega, kui Riigikogu on juba selle lõpetatuks tunnustanud. Vabariigi Valitsus võib teha siis ainult korralduse vahepeal tema poolt ettevõetud abinõude tühistamiseks.

Teisest küljest võib aga raskusi sünnitada kaitseseisukorra lõpetatuks tunnustamine sellest momendist peale, kui Riigikogu oma eitava otsuse teinud, kaitseseisukorra kinnitamata jätnud. Kujutleme, et Petseris saadakse teada Riigikogu otsusest järgmisel päeval, aga vahepeal on sõjakohus mõne inimese surma mõistnud ja otsuse täide viinud. Säärasel korral tekiks võimupiiridest üleastumise küsimus. Seepärast oleks minu arvates kõige otstarbekohasem lahendada küsimust niiviisi, et neil juhtudel, kus kaitseseisukord enne Riigikogu eitavat otsust maksuma hakanud, et siis Riigikogu ühtlasi oma otsuses ära tähendaks selle tähtaja, millal kaitseseisukord lõpetatakse, ja selleks, Riigikogu poolt määratud tähtajaks, teeks Vabariigi Valitsus kõik tarvilikud tehnilised korraldused. Seepärast teen ettepaneku,

§ 4. teine lõige vastu võtta järgmiselt: Jätab Riigikogu kinnitamata Vabariigi Valitsuse esitise kaitseseisukorra väljakuulutamise kohta, kaitseseisukord aga vahepeal on maksuma hakanud, määrab Riigikogu oma otsuses ühtlasi tähtaja, millal kaitseseisukord lõpetatakse. Selleks tähtajaks teeb Vabariigi Valitsus tarvilikud korraldused vahepeal tarvitusele võetud abinõude muutmiseks.

Aruandja J. Teemant (lõpusõna): Mina arvan, et härra rkl. Jõeääre ettepanekut ei saa vastu võtta järgmistel põhjustel: Kaitseseisukorra väljakuulutamine on valitsemise akt, järelikult on ka selle lõpetamine valitsemise akt. Kui see nii on, siis meie ei saa seaduseandlikku kogu panna valitsema. Seaduseandlik kogu võib valvata valitsuse tegevuse üle, ja selles mõttes esitatakse ka kaitseseisukorra väljakuulutamine seaduseandlikule kogule. Nii siis on kaitseseisukord ainult niipalju

ära seaduseandlikust kogust, kuivõrt Vabariigi Valitsus ära on kaitseseisukorra väljakuulutamise kogust. Teadagi ei saa rahvariikliku korra juures Vabariigi Valitsus vastolusse jääda seaduseandliku koguga ja selle tahtmise vastu kaitseseisukorda maksuma panna. Et härra Jõeääre ettepanekus kaks mõistet, seaduseandmine ja valitsemine, ära on segatud, seepärast arvan, et seda ettepanekut ei saa vastu võtta.

A. Jõeääre ettepanek lükatakse tagasi.

§§ 4—6 võetakse vastu.

Kaasaruanaja J. Soots (§ 7. puhul): Riigikaitse komisjon arutas seda paragrahvi ja ühines esimese variandiga, s. t., et sisekaitse ülemal oleksid need õigused, mis p. 14. on ette nähtud, nimelt õigus nõuda riiklikkude kuritegude arutamist kinniste uste taga. Riigikaitse komisjon arvas, et kui mõnedel juhtudel asja tuleb arutada kinniste uste taga, siis õigus nõuda sarnast arutamist peaks kuuluma ka sisekaitse ülemale. Meie praktika on näidanud, et seda mõnikord on tarvis. Tuletame vaid meelde A. Birk'i protsessi, samuti ka mõnda salakuulamise protsessi. Riiklikust seisukohast välja minnes arvati, et sarnased asjad tulevad arutada kinniste uste taga. Kui sisekaitse ülem rahu ajal seal, kus kaitseseisukord on välja kuulutatud, peab välis- ja sisejulgeoleku eest vastutama, siis peaks temal ka õigus olema nõuda asja arutamist kinniste uste taga. Seepärast ühines riigikaitse komisjon esimese variandiga ja hääletas teise variandi vastu.

Juhataja: Juhin Riigikogu liikmete tähelepanu sellele, et enne kui asuda § 7. hääletamisele, tuleb otsustamisele küsimus, kas võtta vastu variant 1—14 või variant 1—13. Esmalt hääletan esimese variandi, see on mida riigikaitse komisjon toetab.

§ 7. p. 2. kohta võetakse vastu esimene variant.

§ 7 võetakse vastu.

Riigikaitse komisjoni kaasaruanaja J. Soots: Riigikaitse komisjoni nimel teen ettepaneku,

võtta vastu uus paragrahv, nimelt § 7¹ järgmises redaktsioonis: § 7¹. Kaitsevägede ülemjuhataja ja sisekaitse ülem annavad aru oma korralduste ja tegevuse kohta ainult Vabariigi Valitsusele.

Kaevata ülemjuhataja korralduste

ja otsuste peale võib Vabariigi Valitsusele.

Sisekaitse ülema korralduste ja otsuste peale võib kaevata Riigikohtusse.

Motiivid selle paragrahvi sissevõtmiseks on järgmised: Kuigi meil on maksivad Vene seadused, kus on ette nähtud ülemjuhataja võimupiirid, kuid selle tõttu, et Vene riigi valitsemise aparaat oli hoopis teistsugune kui meil praegu, ei ole Vene seadus meile küllalt selge, ja oleks parem, kui otsekohe Eesti seaduses ette nähtaks, kellele annab ülemjuhataja aru ja kellele tema otsuste peale võib kaevata. Mis puutub sisekaitse ülemasse, siis on see meie oma loodud instituut, seda Vene seadus ei tunne ja Vene seaduses selle kohta midagi öeldud ei ole. Sellepärast, kui niisugune amet luuakse, on tarvilik seaduses ette näha, kellele sisekaitse ülem aru annab. Nendest motiividest on see paragrahv tingitud.

J. Soots (põl): Lugupeetud rahvasaadikud! Riigikaitse komisjonis tegin ma täiendava ettepaneku selle paragrahvi juurde, nimelt et kolmandat lõiget täiendada lausega, mis käsitleb kaebusi sisekaitse ülema otsuste peale. Kuna riigikaitse komisjoni enamus selle ettepaneku maha hääletas, siis kordan seda ettepanekut Riigikogus. Et tema motiivid küllalt selged oleksid, olen neid kirjalikult ette toonud seletuskirjas, mille siin ette kannan ja mis kõlab järgmiselt: „Administratiivkohtupidamine põhjeneb meil RT 10 — 1919. a. avaldatud „Administratiivkohtukorra“ seadusel ja selle täiendusel, mis ilmunud RT 16 — 1929. a. „Administratiivkohtukorra muutmise seadus“.

Selle seaduse § 2. on loetletud asutised ja ametisikud, kelle otsuste peale võib administratiivkohtukorras kaevata, ja §§ 4—6 kindlaks määratud asjade alluvus. Samuti on enam-vähem üksikasjalikult korraldatud kaebuste esitamise kord, tõenduste esitamine ja ka hankimine, kohtukulud ja muu. Sisekaitse ülem kui uus asutis seaduses muidugi ei ole nimetatud.

Küsimus aga, mis piiris võib kaevata, on seaduses lahtine, ja tegelikult on kohtud ise oma praktikaga püüdnud kindlaks määrata, kuikaugele peab ulatama kohtulik järelekontroll, sest kohus võib põhimõttelikult järele kaaluda administratiiv-asutise otsuse seaduslikkust, mitte aga tema otsustarbekust, kui otsus ise on seaduslik.

Kohtupraktikale on aluseks olnud Administratiivkohtukorra seaduse § 3. leiduv lause, mille järele „on õigus kaevata kui

isiku või asutise õiguslikud ehk varamanduslikud huvid administratiiv-asjus seadusevastaselt on puudutatud“.

Küsimus, mis piiris võib kaevata, on sisekaitse ülema otsuste suhtes sellepärast tähtis, et kaitseseisukorra seadusega on loodud erakorraline võim erakorraliste volitustega ja Riigikohtu praktika on just kindralkubeneri otsuste peale antud kaebuste hindamisel näidanud kõikumist. Riigikohtus on kaudselt ise tunnustanud, et kindralkubeneri otsuseid ei või kaebamise ja kohtuliku järelekontrollimise mõttes ühele alusele panna teiste normaalselt funktsioneerivate asutiste otsustega.

Esialgu, 1921. a. — 1923. a., on Riigikohtus leidnud, et kohtulikule järelekontrollile ei kuulu faktilise olukorra hindamine, mis kindralkubeneri otsuse aluseks olnud.

Hiljem aga, 1925. a. peale, on Riigikohtus seisukohale asunud, et kindralkubener on kohustatud oma otsustes väljendama neid faktilisi andmeid, mis õigustasid võimu tarvitamist. Riigikohtus pole aga piirdunud järelekontrollimisega, kas kindralkubeneri poolt otsuse aluseks võetud faktiline olukord, s. o. teatud isiku teod, on tegelikult olemas, vaid on veel kaugemale läinud ja leidnud, et Riigikohtus võib isegi hinnata kas selline faktiline olukord ka ähvardas riigikorda ja ühiskonna julgeolekut.

Riigikohtus, otsustades Adm. toim. nr. 1143 II/1925. a. ja nr. 961 II/1926. a. ütleb „administratiivkohus..... on õigustatud kontrollima ka seda küsimust, kas tema (siseministril) kindralkubeneri võimu tarvitamiseks oli ka riigikorda ja julgeolekut ähvardav faktiline olukord olemas“.

Kuid edasi tunnustab Riigikohtus ise, et seda asja võiks seadus ka teisiti korraldada. Otsus ütleb: „Kui faktiline külg sääraustes asjus ei käiks kohtu kontrolli alla, siis peaks see seaduses otsekohe väljendatud olema. Seda aga ei ole tehtud.“

Peab ütleva, et Riigikohtus on küll seaduse tegelikku sisu tabanud, kuid kahe silma vahele jätnud, et administratiivkohtukorra seadus üldse ei räägi ei kindralkubenerist ei sisekaitse ülemast, ja selle tõttu ei või veel sellekohase edasikaebamist piirava reegli puudumisest välja lugeda, et seadus volitab kohut piiramata kontrollima kindralkubeneri otsuseid. Selles mõttes on Riigikohtu otsuse mõttekäik ise järelduse teinud, mida seadus ei õigusta. Teiselt poolt oli Riigikohtus muidugi sunnitud mingisuguse seisukoha võtma, kui seadus küsimust üldse ei normi.

Sellepärast tuleks kaitseseisukorra seaduse paragrahv, mis kindlaks määrab kaebamise õigust sisekaitse ülema otsuste peale, täiendada sõnadega: „kuid ainult sellelt seisukohalt, kas küsimuse otsustamine allus sisekaitse ülemale ja kas sisekaitse ülem talitas oma võimupiirides.“

Sellepärast teen ettepaneku, paragrahvi kolmandat lõiget täiendada ülaltoodud lausega.

J u h a t a j a: Riigikogu liikmed on ettepanekut kuulnud. Riigikaitse komisjonil on ettepanek, täiendada seaduseelnõu uue paragrahviga, ja rkl. Soots teeb veel täienduse riigikaitse komisjoni ettepanekule, nimelt täiendada § 7¹ kolmandat lõiget lausega: kuid ainult sellelt seisukohalt, kas küsimuse otsustamine allus sisekaitse ülemale ja kas sisekaitse ülem talitas oma võimupiirides.

Aruandja **J. Teemant** (lõpusõna): Mis riigikaitse komisjoni ettepanekusse puutub, siis ühinen sellega.

J. Soots'i ettepanek lükatakse tagasi.

§ 7¹ võetakse vastu riigikaitse komisjoni redaktsioonis.

(§ 8.)

Kaasaruandja **J. Soots:** § 8 p. 5. juures on üldkomisjonis hääled lahku läinud. Siin on esitatud kaks varianti. Vahe seisab selles, et ühe variandi järgi, siis kui kaitseseisukord on välja kuulutatud, võib sõjakohtu alla anda ka neid isikuid, kes enne kaitseseisukorra maksmahakkamist on oma süüteo korda saatnud. Teise variandi järgi seda ei või. Riigikaitse komisjon arutas seda küsimust ja leidis, et riigikaitse seisukohalt on vastuvõetav esimene variant sellepärast, et kui neid, kes enne kaitseseisukorra maksmahakkamist oma süüteo teinud, ei saa sõjakohtute alla anda, siis võiks asi nõnda välja kujuneda, et just need kõige aktiivsemad, niinimetatud ninamehed, satuksid harilikkude kohtute alla, aga need, kelle süüteod hiljem avalikuks tulevad, satuksid suurema karistuse alla, satuksid sõjakohtu alla. See oleks ebanormaalne, ja selletõttu riigikaitse komisjon ühines esimese variandiga, nimelt, mille juures võib anda sõjakohtu alla ka neid isikuid, kes oma süüteod on teinud kahe päeva jooksul enne kaitseseisukorra maksmahakkamist.

A. Jõeäär (stp): Lugupeetud rahva-
saadikud! Loodan, et lugupeetud üldkomis-

joni esimees, kes täna aruandjana esineb, kaitses neid seisukohti, mis olid aluseks ühes esimehega nendel üldkomisjoni liikmetel, kes pooldasid punkt 5. väljajätmist. Lubaksin endale lühidalt ette tuua põhjused, millistel rühm, kuhu mina kuulun, pooldab p. 5. väljajätmist. Põhiseaduse § 74. järgi on erakorralised kohtud lubatud sellekohase seaduse piires ainult sõjaajal, kaitseseisukorras ja sõjalaevadel. Põhiseaduse teisse peatükki, mis kõneleb kodanikkude põhiõigustest, on paigutatud § 8. Selle paragrahvi viimne lõige kindlustab igale kodanikule ta põhiõigusena seda, et ühtki kodanikku ei või vastu tema tahtmist temale seaduse poolt määratud kohtu alt üle viia teise alla. Seda kodanikkude põhiõigust võib põhiseaduse § 26. põhjal kitsendada ainult seaduslikus korras kindla tähtajani väljakuulutatud kaitseseisukorra puhul vastavate seaduste põhjal ja piires. Järeldus neist kolmest paragrahvist on see, et süütegude eest, mis toime pandud enne kaitseseisukorra maksmahakkamist, vastutab kodanik talle seaduse poolt määratud kohtu ees, selle kohtu ees, mis talle määratud seaduse poolt enne tema põhiõiguste kitsendamist. Teist seisukohta siin minu arvates olla ei saa. Seaduseelnõu § 8. p. 5. variant, mida pooldab riigikaitse komisjon, tahab aga enne kaitseseisukorra väljakuulutamist ja maksmahakkamist toimepandud süütegeid anda otsustamiseks mitte sellele kohtule, kellele allus kodanik enne kaitseseisukorra väljakuulutamist, vaid erilisele kohtule — sõjakohtule. Kui Riigikogu selle seaduseelnõu-säärasel kujul vastu võtab, siis on seaduseelnõu selles osas otsekohesest vastolus põhiseadusega, ja ükski kohus ei saa säärast seadust täita, sest kohtud valvavad selle järele, et seadused oleksid kokkukõlas põhiseadusega. Kui nad seda ei ole, siis tunnustab kohus oma otsusega, et säärast seadust täita ei saa.

Milleks meil säärast põhiseaduse vägistamist vaja!

Härra kindral Soots, riigikaitse komisjoni aruandja, tähendas, et vastasel korral pääseksid mässuõhutatjad, need, kelle tegude tagajärjel tekkis vajadus kaitseseisukord välja kuulutada, kergemalt ja ei satuks raskema karistuse alla — härra kindral Soots'i arvates on sõjakohus raskem karistus ja arvatavasti on tal õigus, sest ta tunneb neid sõjakohtuid.

Minu arvates sellel põhjendusel kõrvale heita meie põhiseadus ja kõik õiguslikud põhimõtted, ei ole kõige vähematki alust, ka siis kui ainult verejanu kõneleks, ja mõistus täiesti pimestatud oleks. Ka siis

ei oleks põhjust, sest verejano rahuldamiseks on teised võimalused.

Riigikorra kaitseseadus võeti omal ajal vastu põhjendusega, et see kaasa aitaks erakorraliste kaitseisukorra seaduste kaotamiseks. Selle tõttu võeti vastu selles seaduses õige drakoonilised paragrahvid, ja Riigikorra kaitseseadus annab võimaluse surmanuhtlust tarvitada harilikul ajal harilikkude kohtute poolt just nende vastu, kellest härra kindral Soots rääkis praegu riigikaitse komisjoni aruandjana.

Meie Riigikorra kaitseseaduse § 100 ütleb järgmist: „Süüdlast vägivaldses väljaastumises selleks, et muuta Eesti Vabariigi põhiseadusega maksma pandud riigikorda või lõpetada Vabariigi iseseisvust või lahutada Vabariigi küljest mõnda tema osa, karistatakse surmanuhtlusega.“

Võrdluseks võin tähendada, et Saksa riigikorra kaitseseadus karistab sama süüteo eest vangistusega mitte alla 3 kuud. Ja nüüd küsime: kui meil säärane drakooniline seadus olemas, mis harilikus elus, rahuajal, lubab surmanuhtlust määrata, milles seisab siis vahe? Vahe seisab selles, et harilikud kohtud saavad surmanuhtluse täide poomise teel, sõjakohtud maha laskmisega. Mina arvan, et selles surmamise viisis seda vahet otsides ei leia sellel nii suurt tähtsust, et peaks hakkama põhiseadust vägistama. Materiaal-seadused, mille põhjal karistus määratakse, jäävad üheks ja samaks. Protsessuaal-seadused erinevad aga suuresti. Sõjakohtus ei ole edasikaebe õigust. Asi otsustatakse ühesainsas astmes. Kassatsiooni-kaebusele käiguandmine oleneb sõjaministri heaksarvamisest. Kui öeldakse, et ei anna käiku, siis ka surmamõistetud lastakse maha, ilma et oleks võimalust pöörata Riigikohtu poole kassatsiooni-korras. Mida tahetakse siis kätte saada sellega? Tahetakse kaebealuselt võtta minimaalsemgi enesekaitse võimalus, tahetakse kätte saada võimalus kiiresti tappa. Sunnitööle mõistetul on siiski veel lootusi, et ta kord vabastatakse ja tal korda läheb oma süütust selgeks teha. Vangistusel või sunnitööl, mida sõjakohitud ja üldkohtud määravad, ei ole seega mingit vahet, kaebealune on kahjutuks tehtud igal juhul, kui ta vangistatud. Surmanuhtluse tagajärjed on parandamatud. Siin sünnivad eksitused ka kõige parema protsessikorra juures. Selleks on küllalt andmeid. Veel suurem kohtueksimiste võimalus on sõjakohtute asjaajamise korras, ja neid eksitusi ei saa keegi heaks teha.

Vangi tapmine, kes on juba kahjutuks tehtud seeläbi, et temalt on võetud enese-

kaitse võimalus, rääkimata kallaletungimise võimalusest, on iseenesest jätk kuritegu, aga veel jälgim oleks sarnaste kuritegude võimaldamiseks põhiseadust rikkuda ja jalge alla tallata kõikide kultuurriikide poolt tunnustatud õiguslikke põhimõtteid.

Isegi okupatsiooni võimud ei läinud meil niikaugele, ja komisjonis toodi ette juhtumisi, kus inimeste elu sai päästetud selle põhimõtte tunnustamise läbi, et ei saa sõjakohtu alla anda süüte eest, mis enne sõjakohtute sisseseadmist toime pandud. Aga meie seaduseandjatest nähtavasti üks osa tahab selle põhimõtte eitamisele asuda. Ma ütlen, üks osa, seepärast et ka üldkomisjonis läksid hääled pooleks, ja leidis ka paremal tiival inimesi, kes pooldasid neid väiteid, mida mina ette toon, kes pidasid neid üldiselt tunnustatud õiguslikke põhimõtteid tähtsamateks kui seda, mida siin tahetakse kätte saada. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p: Täitsa ekslik seletus.) Mina pean ütleva, et ka eelmine Vabariigi Valitsus III Riigikogu ajal, kes esitas riigi kaitseisukorra seaduse Riigikogule, ka see oli sellel arvamisel, et sarnast paragrahvi seadusesse ei ole tarvis võtta, ja ma ei tahaks uskuda, et see valitsus ei mõistnud õiget seukuhta võtta. Ainult III Riigikogu üldkomisjon võttis selle sisse, (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p: Ja väga hästi tegi.) ja sellel kujul esitas praegune Vabariigi Valitsus selle seaduseelnõu.

Meie ei tohi ära unustada, et meiega veel maailm ei lõpe, ja on olemas põhimõtteid, mis kestavad kauem, kui meie sulelikud inimesed.

Siis edasi, oleks mul selle paragrahvi juures ettepanek, välja jätta pkt. 7, mis kõllab järgmiselt: 7) keelata ära streikisid ja igasuguseid nii avalikke kui ka kinniseid koosolekuid.

Selles asjas on meie seadus kõvemaks tehtud kui see tsariajal oli. Kui härra kindral Soots omal ajal tähendas esimesel lugemisel, et meil söödakse samuti, nagu Vene ajal söödi, siis peab ütleva, et siin tahetakse rohkem töölisi välja süüa kui seda Vene ajal tehti. Ja härra kindral ei taha leppida vähemaga, kui paartuhat töolist kinni pista oma lõunaks. § 8. p. 7. sissevõtmine oleks meie võimuteostajate naeruvääristamine. Kui streik lahti pääseb mõnes vabrikus, siis ei saa keegi ometi tervet vabrikut vangimajja paigutada. (O. G u s t a v s o n, stp: See oleks streigi toetamine.) Härra Kohtu- ja siseminister, kellel kõrgel kohal olles teadmised on, mis teha võib ja mida mitte, tähendas esimesel lu-

gemisel, et kui need inimesed vangimajja ei mahu, siis saadetakse neid sõjaväljale. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p: Vahetate ära.) Härra minister oli sel arvamisel, sest toetas väidet, et Kreenholmis valmistatakse puuvillast riiet naiste poolt. . . (V a h e l h ü ü e keskel.) Olen kindel, et sõjaväljale selle seaduse vastuvõtmise järgi ei või kedagi saata, kes ei ole sõjaväeteenistusekohustuslik. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p: Põhiseaduse järgi on kõik kodanikud kohustuslikud.) Seniajani puudub seadus, mis oleks kõikidele kodanikkudele seda kohustust laiendanud. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p: Võibolla see seadus tuleb.) Praegu ei ole meil niisugust seadust. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p: Mispärast tahame targemad olla, kui teised ja mitte võimalust anda.) Praegu puudub seaduses kodusel viisil mahalaskmise paragrahv, mida võiks ainukese hirmutamise abinõuna tarvitada, ja mahalaskmise õigus ilma kohuteta oleks ainukene sanktsioon, mida § 8. p. 7. keelu vastu eksimisel võiks tarvitusele võtta. Aga loodan, et § 15¹, mis selleks mõeldud, et see Riigikogu poolt pooldamist ei leia, ja järelikult igasugune sanktsioon p. 7. puudub. Seetõttu teen ettepaneku,

välja jätta § 8. p. 7.

Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p: Austatud Riigikogu liikmed! Mul on au teatada, et praegune Vabariigi Valitsus, kaaludes neid põhimõtteid, mis tal tarvilikud meie rahva saatuse edaspidiseks kindlustamiseks, kindlal arvamisel on, et ta ei saa kaitseseisukorra seadust loomulikuks pidada, kui § 8. p. 5 vastu võetud ei saaks neil motiividel ja vastava sisuga, millistel valitsus seda tarvilikuks peab. Kui meie riik on sattunud ajalooliste sündmuste keeresse, kus sõda rahva saatuse otsustama peab, siis on ülemjuhataja see, kelle kätte on antud kõigesuurem võim ja kes ka vastutama peab. Seepärast peavad tal ka olema abinõud, millega ta selle suure vastutuse enda peale saab võtta. Kui tal aga neid ei ole, siis ei saa ühe inimese käest ka nõuda, et tema selle vastutuse, mis aastasadade pärast hindamist leiab, enese peale võtta tohiks ja võtta saaks.

Rkl. Jõeäär on käesoleva seaduseelnõu I ja II lugemisel kutsunud seletada, et niisugune õigusemõistmine, nagu eelnõu kavatseb, olevat põhiseaduse vastu. Pean tähendama, et eriti viimased 3—4 kuud on näidanud Vabariigi Valitsusele ja ametkondadele, kes selle töö juures, mis riigi kaitse

ja korrahoidmisega ühenduses, et sel puhul, kui poliitilist kuritegevust tuleb jälgida harilikus korras, siis sarnasel juhul, kus inimene mõningaid tegusid korda saates hariliku kohtu alla läheb, tihti oma tegudest lihtsalt väljagi ei tee, uurijatele näkku naerab. Sellepärast on tihti niisuguse inimese jälgimine palju raskem, kui siis, kui ta teab, et ta süütegu summaarses, lihtsustatud protsessikorras liigub. Seda tahamegi käesoleval korral kätte saada.

Mis puutub põhjendustesse, kas see õige on, kui inimese on süüteo korda saanud harilikul ajal ja kaks päeva hiljem kaitseseisukorra maksma hakates teise kohtu alla viidud saab, kas ei käi see meie põhiseaduse vastu, siis pean ütleva, et valitsuse ja Kohtu- ja siseministeeriumi hindamise järgi see põhiseadusele vastu käia ei saa. Meie põhiseaduse § 8. määrab, et ihtki kodaniku ei saa vastu tema tahtmist viia kohtu alt, mis temale seaduse poolt on määratud, teise alla. Põhiseaduse § 26. annab aga õiguse väljavõtteid teha, ja niipalju, kui minul meeles on põhiseaduse üldaruandjana, on meie põhiseaduses terve rida teisi norme, mis näitavad selle peale, et meil erakorralisi kitsendusi on võimalik ja tarvilik maksma panna ka aegadeks ja silmapilkudeks, kus kaitseseisukorda ei ole.

Ma peaksin edasi nende motiivide juures peatuma, mida rkl. Jõeäär ette tõi, kus ta katsus tõendada, et sõjakohus praegusel korral on halb kohus seepärast, et inimestel puudub seal võimalus edasi kaevata. Pean tähendama, et rkl. Jõeäär eksib siin põhimõttelikult. Ega käesolev seadus ei määra ära sõjakohtute kohtupidamise korda. Võibolla selles asjas, härra Jõeäär, oleme ühel arvamisel, et sõjaringkonna kohtu otsuste peale kasseerida peab saama. (O. G u s t a v s o n, stp: Vaevalt küll.) Teie olete, härra Gustavson, nii mõneski asjas alati uskumatu Toomas olnud. Aga käesoleval korral see seadus ometi sõjakohtu asjaajamise küsimust ei lahenda, vaid seda tuleb siis parandada rippumata kaitseseisukorra seadusest. Kui pöörame tagasi küsimuse juurde, mida Vabariigi Valitsus ja riigikaitse komisjon omaks on võtnud, ja mille poolt üldkomisjoni pooled liikmed on olnud, nimelt kas leiame selles kitsendust, kui paneme maksma süütegude kohta protsessuaal-korra, mis teo kordasaatmisel selle kohta määratud ei olnud, siis pean ütleva, et riigikaitse komisjoni ettepanek on palju tagasihoidlikum, kui härra Jõeäär seda toonitas teiste maade kohta. Ma toon näitena Saksamaa: seal ei ole üldist kaitseseisukorra seadust. See küsimus on

tehtud seal palju lihtsamaks. Saksa põhi-seaduse kohaselt on Saksa riigi presidendil erakorralisel juhtumisel oma äranägemisel õigus maksma panna erakorralisi dekreete, mis lubab viia teatud süüasju erikohtute alla üle. Seal ei ole isegi tähtaega ette nähtud, asja arutus ei ole süüteo kordäsaatmise tähtajaga piiratud. Meil ei saa seda teha, kui süütegu on sündinud üle kahe päeva tagasi. Seal on, nagu nimetasin, piiramatu tähtaeg. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Nõnda on siis meie kaitseisukorra seadus palju tagasihoidlikum, kui Saksamaal valitsev kord.

Seepärast, lugupeetud Riigikogu liikmed, härra Jõeääre seletus, et meie võtame tarvitusele kitsendused, mis käivad demokraatia põhimõtte vastu ja mida mujal ei tehta, ei ole õige. See seadus annab meie valitsusele ja ülemjuhatajale palju vähem õigusi kätte, kui Saksamaal.

Võtame teise riigi, nimelt Prantsusemaa. Prantsusemaal on õigus piiramatu arvul võtta süütegusid, mis olid tehtud enne kaitseisukorra seaduse väljakuulutamist ja mis allusid harilikule kohtule, ja viia sõjakohtu kätte. Nii on seal ka see tähtaeg piiramatu. Prantsusemaal läks maailmasõja ajal, nagu näidanud üks vastutuserikas kohtutegelane, sõjaväe prokurör Trakman, tänavu aasta „Õigus“ nr. 1, kus analüseerides kaitseisukorra aluseid, ta on näidanud, et Prantsusemaal 1915. a. kindral Gallieni oli niikaugele sunnitud minema, et ära keelas sõjaväevõimul niipalju asju enda kätte võtta vanadest asjadest, mis tsiviilkohtule allusid. Nii et see tundub ebaõige etteheitena, kui öeldakse, nagu oleksime liiga kaugele läinud, kaugele kui Prantsuse või mõned teised riigid, oma demokraatlikku korda riivanud. Peab veel kord ütleva, et selle seaduse järgi on meie valitsusel ja ülemjuhatajal palju vähem õigusi kui mujal. (V a h e l h ü ü e.) Tuletaksin meelde Prantsusemaalt Caillaux protsessi. Süütegu oli enne ilmasõda, see on kaugelt enne, kui kaitseisukord välja kuulutati. Ometi viidi asi kaitseisukorra ajal summaarse protsessi alla. Et meil seda tarvis on, et inimesi, kes niisugused süüteod on teinud, hariliku kohtu kaudu ei karistataks alles mitmete kuude pärast, mis teistele hoogu annaks samasuguste tegude kordamiseks ja ettevalmistamiseks, kui nad teavad, et neid ei saa summaarse protsessi alla viia, vaid maksma pannakse kord, viia neid lühendatud protsessi alla, nagu seda sõjakohtud on, — seda nõuab riigi julgeolek. Meie kaitseisukorra seadus on aga nõrgem teistest maadest ka veel teisel alal.

Kui Saksamaal näeme juhuseid, kus süütegudele, mis on tehtud enne erakorralise seisukorra väljakuulutamist, on võimalik raskemaid karistusi peale panna, siis meie seadus seda võimalust ei anna. Meie seadus jätab karistuse normid endiseks, ainult ühte annab ta: õiguse muuta kohtupidamise korda. (O. G u s t a v s o n, stp: Kas on veel surmanuhtlust?) Ka selles mõttes on see seadus jällegi lahjem, kui Lääne-Euroopa demokraatia seadused, ja siin ette heita, nagu tahaks valitsus töölisi sööma hakata niisuguse paragrahviga, see on minule täiesti mõistmatu. (A. J õ e ä ä r, stp: See käib streikide kohta.) Kui arvatakse, et ei ole põhjust streike ära keelata, siis jääks üle küsida, missugused abinõud jääksid ülemjuhatajale tegutsemiseks, näiteks sõjaväge varustada riietusega j. n. e., kui põrandaalused ajavad tööstuseettevõtete töölistes üles. Ma arvan, härra Jõeääre loogika kohaselt vist mitte midagi muud, kui panna käed tasku ja vaadata pealt. Niisuguste abinõudega ei saa ometi vastutust kanda raske heitluse ja rahva saatuse eest.

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie võime ju lahku minna selle seaduse hindamisel peensustes ja põhimõtetes, aga kui kaalul on rahva saatus, siis peaks ülemjuhatajal ja valitsusel õigus olema nõuda, et inimesed väerinna seljataga tööd teeksid, kui teised väerinnal võitlevad.

Kõigil neil põhjustel on mul au ette panna,

p. 5 vastu võtta üldkomisjoni poolt esitatud kujul.

Aruandja J. T e e m a n t (lõpusõna): Mis puutub § 5-sse, siis on seisukord sarnane, et üldkomisjonis läksid selles küsimuses hääled pooleks: pooled liikmed olid selle poolt, et § 5 sisse võtta, pooled selle poolt, et seda välja jätta. Selles küsimuses oleneb kõik ära asja seisukorra hindamisest. Selge on aga üks, et § 5, kui see sisse jääb, annab ainult võimaluse üldkohtutest asju ära võtta, teiste sõnadega, muuta asjaarutamise korda, mitte karistust, mis kuritegu enesega kaasa toob, ainult asja arutamise kord muudetakse. Hariliku kohtu asemele astub sõjakohus, ja selles see muudatus seisab. Muidugi on suur vahe hariliku ja sõjakohtu asja arutamise vahel, sest sõjakohtus on kaitsmisviis ja kaitsmisabinõud kitsamad kui harilikus kohtus, tegutsemine on kiirem. On selge, et meie asi ei ole siin hinnata teatavaid ajaloolisi nähtusi Öhtu-Euroopast, mida ette tõi lugupeetud härra siseminister, kui seal isikuid anti erakorralise kohtu kätte. Mina arvan, siin

ei ole koht selles suhtes seisukohta võtta. On ajaloos tihti nähtusi olnud, kus sõjakohtuid on tarvitanud oma teatavate sihtide kättesaamiseks need, kellel käes on võim olnud. (P a h e m a l t p o o l t : On tarvitatud.) Jah, on tarvitatud. On aga ka selge, ja meie ise oleme näinud Vene ajal juhtumisi, kus sõjakohus on palju iseisviam olnud, kui kodanlik kohus; vaatamata selle peale, et kõrgema võimu esindajad on tahtnud kõigest jõust oma tahet läbi viia, ei läinud see tihti siiski nendel korda sellepärast, et sõjakohus on olnud iseseisev ja on inimesi vabaks mõistnud. (A. J õ e ä ä r, stp: Vene ajal, aga meil kuidas on?) Kui nüüd rkl. härra Jõeäär küsib, kuidas meil on asjad olnud, siis on minul küll see teadmine, et meie võime oma sõjakohtu peale uhked olla. Mina ütlen seda, kordan täie teadmiseega. See aga ei tähenda veel, kui meil minevikus asi nii on olnud, et meie võime igatahes selle peale julged olla, et see ka tulevikus ikka nõnda saab olema. Tulevikus võib ka meil nii mõndagi sündida, mida meie praegu ette ei näe. Seadus aga antakse selleks, et see kindlustaks võimalikult kodaniku vabaduse ja hoiaks ära omavoli, isiklikke momente. Ma ütlen, see on vaate asi, kuidas rahvaesindus olukordi hindab. Minul, kui aruandjal, on ainult kohustus sellele tähelepanu juhtida, et hääled komisjonis pooleks läksid. Minu arusaamise järgi on nendel omajagu õigust, kes arvavad, et tõsine tarvidus on selleks, et see paragrahv sees oleks, aga ei ole alusetu ka nende vaade, kes vajdlivad selle vastu ja arvavad, et see paragrahv peab välja jääma. Teie muidugi otsustate, ja teie otsus lahendab selle küsimuse.

Mis puutub § 7., siis ma julgen selle peale tähendada, et praegusel korral ei tohi ära unustada, millal meil ülemjuhataja instituut sisse seatakse, nimelt sõjahädaohu ja sõja puhul väljakuulutatud kaitseseisukorra ajal. Kui meil aga sõjahädaohu ja sõja puhul see instituut ainult sisse seatakse, siis loomulikult ei saa meie siis streikisid majanduslikul alal lubada, siis ometi ei saa meie lubada, et meie majanduslikke küsimusi hakkame nende abil lahendama. Nii-sugused liikumised, nagu streigid, kus suured hulgad asjast osa võtavad, sünnitavad tahtmata segadust. Majanduslikkude küsimuste lahendamiseks on oma aeg; kui sõda peetakse, siis peab riik oma kogu jõudu sellele pühendama, kodanikud aga kõik ohverdama. Pealegi lööb uuemal ajal läbi põhimõtte, et on teisi paremaid teesid majandusliku ülekohtu kõrvaldamiseks, kui streigid, mispärast on streikide kohta juba

eitavale seisukohale asunud nende üldmajandusliku kahjulikkuse tõttu. Igatahes streikide küsimus on raske probleem, selle küsimuse lahendamiseks murravad paremad, targemad inimesed maailmas oma päid. Ka meie võime seda küsimust rahu ajal oma olude kohaselt tõsiselt arutada, võime neid lubada, või kitsendada, nii kuidas olukord ja õiglusetunne seda lubavad, kuid sõjaajal ei või neist juttu olla, sest siis võib küsimus isegi selles seista, kas üldse olla või mitte. Sellest seisukohast välja minnes arvan ma, et on võimata vastu võtta seda ettepanekut, mida toetas lugupeetud rkl. härra Jõeäär. Ma saan neist vaateist aru, aga pean ütleva, et teatavil kordadel, teataval ajajärgul, võivad nad õiged olla, aga praegusel korral tahame meie otsustada küsimust, kas on meil võimalik neis oludes, milles meil tuleb sõda pidada, lubada streikisid või mitte. Siin on minu seisukoht eitav, sellepärast ei ole mulle see ettepanek, mida toetab härra rkl. Jõeäär, vastuvõetav, ning seepärast jään ma ka ettepaneku juurde, mis üldkomisjon vastu võttis.

Kaasaruandja J. S o o t s (lõpusõna): Mulle näib, et rkl. härra Jõeäär, kes üle elanud Vene revolutsiooni ja Eesti vabadussõja, samuti 1. detsembri mässu 1924. a. ja teisigi sündmusi, oleks võinud siin natuke teisiti rääkida. Jätame kõrvale need kaks suuremat sündmust... (A. J õ e ä ä r, stp: Tuletage meelde riigikaitse komisjoni...) Lubage nüüd minul rääkida, kui Teie rääkisite, siis kuulasin mina, ja nüüd räägin mina. Arvan, et Teie maha ei salga, et Teie rühm enne 1. detsembrit 1924. a. õige ägedalt seisis kaitseseisukorra vastu. Oletame, et Teil oleks korda läinud sõjaseisukorda ära kaotada. Ja kui siis 1. detsembri sündmused tekkisid, teate Teie väga hästi, et valitsus ei saanud esimesel momendil välja kuulutada üldist sõjaseisukorda, vaid selleks kulused mõned tunnid ära. Mis oleksime pidanud tegema selle suure hulga inimestega, kes olid kinni võetud enne kaitseseisukorra väljakuulutamist? (A. J õ e ä ä r, stp: Kui nad kinni olid võetud, ega nad siis enam kahju teha saanud.) Kas Teie ometi sellest aru ei saa, et asi ei seisa neis inimestes, kes kinni võetud, vaid teistes, kes juurde tulevad ja kinni võetuid päästa tahavad. Ega niisugune sündmus, nagu seda oli 1. detsember, ei ole nalljaasi, see ei ole ühepäeva küsimus, vaid on terve riigi saatuse küsimus.

Edasi paneb mind imestama, kui räägitakse kurjategijaist, keda tarvis karistada,

siis härra Jõeäär kurjategijate all tingimata mõtleb töölisi. Kui ütlen, kurjategijaid on tarvis karistada kõvemini, siis Teie ütlete, et meie tahame töölisi tappa. Olge lahked ja õelge, kas siis need kurjategijad peavad tingimata töölistele olema. (A. Jõeäär, stp: Ärge vassige.) Meie ei tea, kust riidest need kurjategijad tulevad, ja Teil ei maksa sellepärast karta, et need just töölistel on. (O. Gustavson, stp: Härra aruandja, siamaani oleme kuulnud, et ainult Ameerikas on vangide streik, meil ei ole veel.) Ma ei tea, kuidas meil tulevikus on. Kas riigivõimudele vastuhakkajad tingimata peavad tööliste hulgast olema... (A. Jõeäär, stp: Kas need on kurjategijad, kes streigivad?) Siin ei ole üksi streikijad. (A. Jõeäär, stp: Streikijad ei saa mujalt olla, kui tööliste hulgast.) Ma räägin punkt 5. kohta, ja see streigist ei räägi, punkt 7. kohta ma ei ole sõna-võtnud.

Sellepärast pean imestama, kui siin kardetakse, et töölistel on tingimata need kurjategijad.

Riigikaitse komisjoni nimel toetan ettepanekut, et punkt 5 saaks esimeses variandis vastu võetud.

J. Tõnisson (rhv, häälet. motiiv.): Austatud Riigikogu liikmed! Kaitseseisukorra seaduse arutamisel riigikaitse komisjonis olen omad seisukohad ette toonud, mispärast ma loomulikult ei pea, et rahuaja oludes meil sõjaseadus pea kestvalt maksvusel, vähemalt teatavates piirides, ja et meie rahuaja olude jaoks kaitseseisukorra seaduse loome, ilma et meil muud abinõu leitaks meie riigi julgeoleku ja heaoleku kindlustamiseks. Oleks tarvis, et meie täiesti rahuolude kohaselt välja kujundaksime niisuguse kõvendatud olukorra, mis valitsusevõimule annaks tarviliku võimaluse kindlat kätt tarvitada, kus seda olukord nõuab, ilma et valitsusevõimu esindajatel, iseäranis politseivõimul, siis neid volitusi oleks, mis tarvis läheksid sõjaaja oludes, mässude puhul j. n. e. Sellelt seisukohalt ei saaks nii mõnegi määrusega, mis kaitseseisukorra seadus kaasa toob, rahuaja olude suhtes hästi päri olla. Nagu nüüd kuulen, on vaheajal Kohtu- ja sise-ministeeriumis algatus liikuma pandud, et selles suunas uut seaduseelnõu ette valmistada.

Seepärast võib seda kindlamalt öelda, et kui meie vastu võtame kaitseseisukorra seaduse, mis peab maksma erakordsetes oludes, suurte rahutuste, mässude, riigikorra kukutamise ja sõja juhtudel, siis ei tohita sentimentaalselt kõnelema hakata, et

see või teine määrus liiga tugev või kange on. Niipea kui süda lastakse pehmemaks minna, rikutakse seisukord ära. Siis ei maksa üldse niisugust poolikut seadust välja anda. Sellelt seisukohalt arvan, et siin tugevama seaduse maksmapanemine on tarvilik selleks, et seadus oma otstarvet kõigeraskematel silmapilkudel ja tõsisemates oludes täidaks.

Juhataja: Juhin Riigikogu liikmete tähelepanu sellele, et üldkomisjoni ettepaneku kohaselt tuleb eraldi hääletamisele p. 5. Samuti tuleb eraldi hääletamisele p. 7 — rkl. Jõeääre ettepanek. Need Riigikogu liikmed, kes nende poolt või vastu on, teevad hääletamisel oma järeldused.

(Hääletatakse.) P. 5 on vastu võetud.

(Hääletatakse.) P. 7 on vastu võetud.

(Hääletatakse.) § 8 on vastu võetud.

Koosolekut hakkab juhatama esimene abiesimees **M. Martna**.

(§ 9.)

Kaasaruandja J. Soots: Riigikaitse komisjoni nimel teen ettepaneku,

§ 9. esimeses reas kustutada sõnad: „kaitseseisukorra kestvuse ajaks“.

Motiivid oleksid järgmised: See paragrahv käsitleb ülemjuhataja võimu sõja ajal ja selle § 9. on temale antud õigus ka oma-valitsuse tegelasi ametist tagandada. Üldkomisjon võttis vastu selles paragrahvis lause, et tagandamine sünnib ainult kaitseseisukorra kestvuse ajaks, riigikaitse komisjon leidis aga, et kui juba sõja ajal tuleb tagandada ametnikku, siis ei või tema kohta pikemaks ajaks vakantseks jätta, vaid selle koha peale tuleb seaduslikus korras valida uus, ilma et oodata sõja lõppu. Sellest seisukohast välja minnes riigikaitse komisjon teeb ettepaneku, kustutada sõnad „kaitseseisukorra kestvuse ajaks“.

A. Jõeäär (stp): Meil on maksvates seadustes ette nähtud kord, kuidas talitatakse neil juhtumistel, kui koht vakantseks jääb. Nii et see raskusi ei tekita ametikohuste täitmises, kui keegi ajutiselt ametist tagandatud saab. Üldkomisjon leidis, et selles asjas meil pole põhjust kaugeemale minna, kui seda veneaegne sõjaseadus ette nägi. Veneaegses seaduses oli ette nähtud, et kindralkuberner võis tagandada ametist ainult kaitseseisukorra või erilise seisukorra kestvuse ajaks, aga mitte

kauemaks. Ja see on loomulik, et ülemjuhataja võimupiirid kauema aja peale ei ulata. Kui seaduse maksvus kaob, siis kaovad ka ülemjuhataja võimupiirid, ja talle anda nii suurt võimu, et ta ametnikke jäädavalt tagandada võib, selleks ei nähtud põhjust. Ja mina ei näe põhjuseid, miks meil demokraatliku korra juures peaks kaugeemale minema, kui tsaarivalitsuse ajal tarvilikuks peeti, ja seepärast arvan, et siin peaks üldkomisjoni seisukoht vastu võetav olema, ja riigikaitse komisjoni ettepanek tuleks tagasi lükata.

Aruandja J. Teemant (lõpusõna):
Toetan üldkomisjoni ettepanekut.

Kaasaruandja J. Soots (lõpusõna):
Ma juba toonitasin, et siin on jutt sõja ajast ja seepärast peab tegutsema resoluutselt. Kui keegi on tagandatud sõja ajal, siis peab tema asemele astuma täievõimuline inime-

ne, ja endine ei pea jääma nii ilma ametita tolgendama, nagu see vabadusesõja ajal oli. (Naer.)

Juhataja: (Hääletatakse.)
Kaasaruandja ettepaneku poolt on 25 häält, vastu 25 häält. (Hüüded: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist. (Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud 34 häälega 33 hääle vastu ja 2 erapooletuks jäämisel.

(Hääletatakse.) § 9 on vastu võetud.

(Hüüded: Lõpetada!)

On tehtud ettepanek,
lõpetada koosolek.

(Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud 27 häälega 25 hääle vastu. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.15 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretär (allkiri).

Koosoleku juhatajad (allkirjad).

